

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหา

สามเณร เป็นบรรพชิต ถือเพศเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับภิกษุ และภิกษุณี มีบทบาทต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเคียงบ่าเคียงไหล่กับพุทธบริษัท เหล่าอื่นมาโดยตลอด บังมีการสืบศอกอันยาวนานโดยมิขาดสาย ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าสามเณรจะอยู่ในฐานะเป็นเด็ก เป็นผู้เยาว์ มีสละวาทพทางสังคมในหมู่ชาวพุทธ เป็นเพียงผู้เตรียมตัวเพื่อการอุปสมบทเป็นภิกษุ แต่ในคานานุวัตรธรรมและสติปัญญา สามเณรก็สามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุพระอรหัตตซึ่งนับเป็นพระอเสขบุคคล ดำรงตนอยู่ในวัตรธรรมอันสูงส่งในบรรดาพระอริยบุคคลทั้งหลาย

ในคราวที่พระพุทธศาสนาได้ประสบภาวะวิกฤต ถึงกาลจะเสื่อมสูญไปจากแผ่นดินประวัติศาสตร์ก็ได้จารึกเอาไว้ว่า สามเณรได้มีบทบาทอย่างสำคัญในฐานะผู้กอบกู้สถานการณ์และธำรงรักษาพระศาสนาเอาไว้ให้คงอยู่คู่ประเทศ ตลอดจนได้มีส่วนในการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน¹ แต่การกล่าวถึงสามเณร ในฐานะนักบวชผู้เยาว์ที่ได้ประกอบกรณียกิจอันเป็นคุณ เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมในลักษณะที่เป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณนั้นเกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีเลย

ผู้วิจัย ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน มีความสนใจและไต่เคยคลุกคลีกับเรื่องนี้มานาน จึงทราบถึงฐานะความเป็นอยู่ ตลอดจนหน้าที่รับผิดชอบของสามเณรมาพอสมควร

1. เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับขยายระ ภาค 2. (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : โรงพิมพ์พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2515) หน้า 10 (รายละเอียดอยู่ใน สยามปริทัศน์ บรรณานุกรม หน้า 72)

มีความคิดว่า พุทธศาสนิกชนในปัจจุบันไม่ได้ให้เกียรติ และเอาใจใส่ต่อสามเณร โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสามเณรส่วนหนึ่งซึ่งแสวงหาความก้าวหน้าในทางการศึกษา และตั้งถิ่นจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้เป็นที่พึ่งพิงโดยตรงของตน ไปอยู่ในตัวเมือง หรือในจังหวัดที่มีวัดเป็นที่ตั้งสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงในด้านการจัดการศึกษา¹ ต้องต่อสู้ดิ้นรนหาทางช่วยตัวเองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ และเนื่องจากเป็นอุปนิสัยในหมู่สงฆ์สามเณรจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะได้รับนิมนต์เพื่อประกอบพิธีกรรมใด ๆ ทำให้โอกาสเรกตาของสามเณรมีน้อย ได้รับความลำบากในเรื่องปัจจัย 4 เป็นอย่างมาก แต่ถึงกระนั้น สามเณรก็ยังมีคุณธรรม มีบทบาทต่อความเจริญของชาติบ้านเมือง ตลอดจนมั่นคงของพระศาสนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระภิกษุ ในการมองคุณลักษณะของสงฆ์ประชาชนโดยทั่วไป หรือแม้แต่พุทธศาสนิกชน ส่วนใหญ่ไม่มีการแยกพระภิกษุและสามเณรออกจากกัน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว สามเณรอยู่ในฐานะที่แตกต่างจากพระภิกษุหลายประการ การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้จึงเป็นการมุ่งที่จะชี้แนะให้เห็นฐานะและความสำคัญของสามเณรในพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ อย่างกระจ่างชัด

หนึ่ง ภิกษุณี ซึ่งเป็น 1 ในจำนวนพุทธบริษัท 4 เหล่า ก็ได้สูญไปจากวงการของพระพุทธศาสนามานานหลายศตวรรษแล้ว² แต่สามเณรซึ่งครองเพศอบางเดียวกับพระภิกษุ มีบทบาทต่อความเสื่อม ความเจริญของพระศาสนาเท่าเทียมกัน ทั้งจะยังคงมีอยู่สืบพระพุทธศาสนาต่อไปอีกชั่วกาลนาน สามเณรน่าจะได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติในสายตาของชาวพุทธให้เขาอยู่ในตำแหน่งแทนภิกษุณีบริษัทซึ่งหมดสิ้นไปแล้ว เป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา

2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

เพื่อประมวลประวัติความเป็นมาของสามเณรในสมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธปรินิพพาน ต่อเนื่องจนถึงสมัยปัจจุบัน โดยเน้นถึงบทบาทของสามเณรที่มีต่อพุทธบริษัท 4 ต่อความเจริญรุ่งเรือง

1. วัดธาตุ เมืองเก่า ขอนแก่น มีพระภิกษุ 30 รูป สามเณร 81 รูป. ฐานงาน การศาสนาและวัฒนธรรม ของกรมการศาสนา ประจำปี 2521 (สังคม. 21)

2. เสมอ บุญมา "ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนก วิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

และความเสื่อมโทรมของพระศาสนาที่เกี่ยวข้องกัน รวมทั้งการที่สามเณรเป็นต้นเหตุให้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท วินัย ตลอดจนกระบวนการบรรพชาอุปสมบท ซึ่งได้อธิบายเป็นแนว ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยต้องการจะชี้ให้เห็นประเด็นที่กล่าวถึงขีดความสามารถทางสติปัญญา และภูมิธรรม ของสามเณรในฐานะผู้เยาว์ที่ถือเพศบรรพชิต เช่นเดียวกับพระภิกษุ แต่สามเณรก็มีสถานภาพ เป็นเพียงอนุสัมบันในหมู่สงฆ์ ไม่มีสิทธิเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม หรือในสังฆกรรมใด ๆ หรือแม้แต่ในสิทธิที่จะรวมกันร่วมนอนกับพระภิกษุก็ไม่มี แต่โดยหน้าที่ สามเณรจะต้องเกี่ยว- ข้องกับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง คอยรับใช้ปรนนิบัติเป็นการส่วนตัวในฐานะ "เณรอุปัฏฐาก" และ ยังจะต้องคอยสังวรระวังในสมณวัตรทั้งปวงในฐานะเป็นบรรพชิต ซึ่งเท่ากับเป็นผู้รับผิดชอบ ต่อกิจการพระศาสนาเป็นการส่วนรวมอีกโสดหนึ่งด้วย แต่ถึงกระนั้น สามเณรก็ยังดำรงอยู่ได้ ด้วยความสามารถเฉพาะตัวอย่างเหมาะสม

ส่วนขอบเขตของการวิเคราะห์วิจัย จะอยู่ในวงจำกัดดังนี้

ก. กล่าวถึงการอุปถัมภ์ของสามเณร โดยวิเคราะห์เหตุผลและแรงจูงใจที่ เข้ามายาวช และวิธีการบวชซึ่งมีผลกระทบบทวิธีการบวชเป็นพระภิกษุที่เรียกว่า การอุปสมบท ตลอดจนแนวหลักสูตรการศึกษาเล่าเรียนสิกขาบทวินัย และอาจารย์ต่าง ๆ ของสามเณรเท่าที่ มีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ

ข. บทบาทของสามเณรที่มีต่อพุทธบริษัท 4 เหล่า ในสมัยพุทธกาล บทบาท ต่อความเจริญมั่นคงและแผ่ขยายของพระพุทธศาสนา ตลอดจนภาระหน้าที่ในฐานะบรรพชิต ผู้เยาว์

ค. ประวัติความเป็นมา และบทบาทของสามเณรในประเทศไทย โดยสรุป

ง. การวิจัยนี้ จำกัดวงการศึกษาไว้เฉพาะที่เกี่ยวกับสามเณรในพระพุทธ ศาสนาฝ่ายเถรวาทเพียงอย่างเดียว

3. การดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้หลักฐาน ข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า จาก ตำราและเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศมาประมวลไว้เพื่อตีความ วิเคราะห์เปรียบเทียบ

อนึ่ง เนื่องจากเรื่องราวของสามเณร เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีที่มาโดยตรง จากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้ภาษาบาลีจารึกคำสอนและเรื่องราวต่าง ๆ การวิจัย จึงต้องอาศัยหลักฐาน ข้อเท็จจริงจากคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นสำคัญ รูปแบบของวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงเป็นไปในลักษณะการ รวบรวม เรียบเรียง และวิจัยควบคู่กันไป

ข้อคิดเห็นส่วนตัวที่ได้จากประสบการณ์ และเกิดขึ้นจากที่ใดก็ตามที่คิดว่า และ ทำการวิจัยแล้ว จะบันทึกเอาไว้พอเป็นพื้นฐานทางความคิดเชิงทฤษฎี และแนวทางปฏิบัติ บาง เพื่อจะได้ยกฐานะทางสังคมของสามเณร เป็นการยกย่องให้เกียรติ ตลอดจนการปรับปรุง ภาวะความเป็นอยู่ของสามเณรให้ดีขึ้น อย่างน้อยก็ในฐานะที่เป็นเยาวชนส่วนหนึ่งของ ชาติที่ได้อำนาจผลประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยเฉพาะต่อกิจการพระพุทธศาสนาอันเป็นที่มาของศีลธรรม จรรยาของคนในสังคม ตามสติปัญญา ความสามารถของคน

4. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. จัดว่าเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติที่มีมาแต่โบราณในอีกวิธีหนึ่ง โดยเหตุที่ยังมีผู้คนควาวิจัยงานด้านนั้นน้อยอยู่
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสามเณรในพระพุทธศาสนา ตลอดจนผลงานและคุณประโยชน์ที่สามเณรได้กระทำไว้ต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติทั้งในอดีตและปัจจุบัน
3. ให้ความรู้ความเข้าใจในแนวความคิด และปรัชญาตามแนวพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษาในอดีต และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ในปัจจุบัน
4. ให้อรรถกถาคำ และความหมายของการให้การศึกษารวมแก่เยาวชนที่เรียกว่า การบวชเรียน ที่มีมาแต่โบราณ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการศึกษาผ่านพิธีกรรมของ คณะสงฆ์ เปรียบเทียบการศึกษาในรูปอื่น ๆ อันจะเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข และส่งเสริมงานการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป